

УДК 373.5.015.3:005.32

Т. В. Степикіна

МЕТОД КОУЧИНГУ В СИСТЕМІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У поступальному розвитку сучасного суспільства, його інтеграції у світові освітні процеси особливого значення набуває проблема професійної підготовки вчителя. Початок ХХІ ст., означений глобальними трансформаціями, стрімким економічним та інформаційно-технологічним розвитком, потребує вчителя-професіонала, озброєного новітніми технологіями, методами й методиками учіння, універсальними знаннями для здійснення освіти й виховання підростаючого покоління.

У сучасних реаліях педагогічні технології мають забезпечувати особистісний розвиток та саморозвиток учителя, його професійну й соціальну мобільність, конкурентоспроможність на ринку праці, адаптаційну гнучкість. Це можливо за єдиної умови: учитель повинен мати високий рівень розвитку педагогічної майстерності, найважливішого атрибутивного складника педагогічної дії.

Незважаючи на досить високу ефективність освітніх технологій у у самоосвіті та навчанні в цілому, безперечним залишається той факт, що особиста роль педагога в мотивуванні учнів до навчання є найвпливовішою. Окрім особистісних якостей, таких, як харизма, лідерство, авторитетність учителя, сучасний учитель повинен володіти певними методиками, котрі б у будь-якому контексті сприяли усвідомленому навчанню. Як засвідчує досвід західних експертів, коучинг має шанс стати реальним підґрунтям для більш ефективного навчання осіб широкого вікового цензу – від учнів середньої школи до вже сформованих фахівців своєї справи.

Мета дослідження – розкрити сутність коучингу як педагогічного методу, котрий може виступати потужним засобом усвідомленого навчання та його активізації серед учнів середньої школи, зокрема, підлітків.

Останніми роками коучинг стає все більш популярним. Цей метод особистісного впливу з'явився у сфері спорту як індивідуальний супровід спортсменів з метою досягнення найвищих результатів. Окремі аспекти коучингу в освітній діяльності та практичні прийоми досліджували такі автори, як Е. Парслоу, М. Рей, Е. Мей, Е. Ленк, Д. Клаттербак, Д. Меггінсон, Н. Зирянова. Недостатньо дослідженою залишається методика застосування згаданого методу для конкретного шкільного й післяшкільного віку.

Зазначимо, що провідними в сучасних концепціях тренінгового навчання є поняття психологічного впливу та особистісних змін. „Спрямованість будь-якої тренінгової роботи – це намагання сприяти розвиткові особистості шляхом зняття обмежень, комплексів, вивільнення її потенціалу, досягнення різноманітних змін психологічних, соціально-психологічних та інших характеристик людини, групи та організації” [1, с. 97].

За таких соціально-економічних умов система педагогічної освіти продовжує готувати вчителя-предметника, носія класичного знання, котре передалось дітям у школі й у минулому, і позаминулому столітті. Безумовно, знання закону Архімеда, правил орфографії й орфоєпії, творів митців необхідне дітям. Але якщо вчитель здатний лише передавати закріпленій у традиції об'єм інформації, то, по-перше, його соціальний статус не перевищить статус будь-якої іншої людини-носія такого самого знання, по-друге, його професійна діяльність перетворюється в інформаційну технологію й замінюється нею. Адже сучасні педагогізовані інформаційно-комп'ютерні технології дозволяють людині легко засвоювати великі об'єми необхідної інформації без посередників [2, с. 39].

Короткий Оксфордський словник англійської мови наводить таке визначення дієслова *to coach* – тренувати, навчати, спрямовувати, підказувати, наділяти фактами, а *coach* (англ. *coach*) – тренер, наставник; *коучинг* – тренування, репетиторство, підготовка.

Згідно з більш вузьким визначенням, *коучинг* – це процес виявлення цілей людини та вироблення оптимальних шляхів їхнього досягнення. Мета *коучингу* – допомагати учням навчатися активно й свідомо, підтримувати їхні наміри щодо самостійного набуття знань, сприяти тому, щоб вони могли максимально використовувати свій потенціал, розвивати навички, краще виконувати свої навчальні обов'язки й, як результат, – досягати бажаних результатів.

Коучинг, глибинні основи якого базуються на психологічних принципах та моделях, сприяє розумінню й осмисленню людиною своїх величезних можливостей, котрі вона, будучи достатньо мотивованою, може успішно реалізувати у своїй діяльності.

На думку сучасного російського педагога Б. М. Бід-Бада, „аксіоми волі, відповідальності за свої вчинки потребують формування пізнавальної й моральної самостійності, що розповсюджується на всю поведінку людини” [3, с. 16]. Я. Коменський наполягав на вивільненні від влади авторитетів, на прийнятті сформованою особистістю самостійних рішень у всіх важливих життєвих питаннях. Навчати всіх всьому можливо настільки, наскільки вдається „все налаштувати так, щоб кожну справу людина робила не примусово, але ніби ненавмисно (за власною волею й потягом)” („Панпедія”, IV, 13), тобто за законом, котрий воля сама собі свідомо (розумно) обирає” [3, с. 16].

Безперечним є ефективність принципів *коучингу* в шкількій освіті. Перший крок на цьому шляху, на якому учням може допомогти *коуч*, – усвідомити їхню особисту потребу в навчанні. Мей та Ленк у своїй книзі „Сила навчання” сформулювали кредо навчання, котре стосовно учнів школи можна представити таким чином: „учень не повинен мати ілюзії стосовно того, що його навчання та досягнення цілей (наприклад, успішне закінчення школи й підготовка до вступу до вузу) – це справа школи та учителя” [4, с. 34].

Головне завдання вчителя-коуча – підтримувати в учнів впевненість у своїх силах, сформувати в них адекватну самооцінку. Віра учнів у свої можливості, ступінь їх усвідомлення сприяє високій навчально-пізнавальній мотивації й формуванню відповідальності за своє навчання. Процес коучингу складається з декількох етапів: постановка мети, усвідомлення її реальності, аналіз необхідних складових успіху, наявних можливостей, визначення шляхів досягнення мети, вибір стратегії дії, які будуть спрямовані на досягнення мети, моніторинг досягнення мети й аналіз результатів.

У підлітковому віці ставлення школярів до навчальної діяльності проходить через серйозні зміни. Насамперед, знижується їхня навчально-пізнавальна мотивація. Набуття знань вже не підтримується безпосереднім інтересом підлітків до навчання, як це було в початковій школі, й учіння нерідко перетворюється в нудний, обтяжливий обов'язок.

Щоб школяр ставився до навчання більш свідомо, знання, яке він отримує в школі, має набути для нього особистий смисл. Але зазвичай цього не відбувається. Багато учнів узагалі вважають, що навчаються вони не задля себе, а для когось іншого: для батьків, адміністрації школи, класних керівників та ін. Навчання для багатьох школярів, навіть старших і випускних класів, є не особисто значущою метою, а нудним обов'язком, від якого хочеться позбавитись якомога скоріше. Тому вони ставляться до навчальної діяльності формально, не прагнуть до високих результатів, не реалізують свій потенціал. Слід визнати, що все вищесказане стосується не всіх школярів підліткового віку, є серед них і такі, хто навчається свідомо, з інтересом і знаходить у навчальній діяльності особистісний смисл, але їх, на жаль, не так уже багато.

Допомогти підліткам не бути пасивними користувачами освітніх послуг, стати активними, свідомими учнями, ставитись до навчальної діяльності як до особисто значущої може коучинг.

Визначення цілей, до яких підліток буде прагнути, не таке вже просте завдання. У підлітковому віці, як зазначає С. В. Кривцова у книзі „Подросток на перекрестке эпох”, учень не завжди бачить зв'язок свого майбутнього із сьогоденням. Часто він взагалі намагається не думати про майбутнє. Багато підлітків відчувають неусвідомлений страх до нього, що не дозволяє знайти шлях до самореалізації. Дослідниця вважає, що цей страх виникає зовсім не випадково і є результатом попередніх невдач [5, с. 65 – 66].

Хоч у 13 – 14 років кожен підліток уже замислюється про свої цінності та про те, чого він сам хоче досягти в житті згідно з цими цінностями, але дуже часто він будь-яким чином уникає руху до цих цінностей. С. В. Кривцова зазначає, що для багатьох підлітків властива інфантильна спроба якомога довше залишатися в дитячому стані, котра природнім чином і призводить до необов'язковості, оскільки лише далекі життєві плани прояснюють смисл будь-яких додаткових зусиль, а такі плани в них відсутні. Необов'язковість, у свою чергу, призводить до

зниження їхньої самооцінки й самоповаги. Вона підкреслює, що для підлітків украй необхідна систематична робота задля узгодження наближчих і дальніх перспектив, але ця робота не проводиться, її не вміють вести ані вчителі, ані батьки, ані шкільні психологи [5, с. 72].

Слід зробити висновок, що необхідна спеціальна робота з підлітками, котра б навчила їх цілепокладанню, плануванню та навичкам досягнення встановленої мети, тобто те, ще спроможний зробити коуч. Особливу увагу при проведенні коучингу в підлітковому віці слід приділяти визначенню конкретних цілей (проміжкових результатів) і укладанню плану їхнього досягнення. Коуч разом з підлітком повинен здійснювати постійний моніторинг процесу досягнення проміжкових цілей й оцінку досягнутого, котра проводиться після кожного етапу. На цій стадії учень повинен відповісти на такі запитання: „Чи досягнуто поставлені цілі?“, „Які зміни було внесено в плани й чому?“, „Чому навчив цей досвід?“, „Що можна було б зробити інакше?“ і т. д.

Коуч допомагає школяру навчитися на власних помилках. Як результат, той повинен розглядати свої помилки та невдачі не як програш або провал, а як можливість отримати новий цінний досвід, котрий дозволить зробити прогрес. Замість того, щоб сварити за помилки та невдачі в навчанні, соромити за погані результати навчальної діяльності, загрожувати наслідками („якщо погано здаси випускні іспити – не поїдеш відпочивати на море”), коуч створює атмосферу активного навчання.

Особливо корисною може виявитися робота коуча з неуспішними учнями. Такі діти часто несуть на собі клеймо „невдах”, вони не вірять у свої сили, мають низьку самооцінку. При цьому вони, як правило, гостро переживають свої навчальні невдачі, маскуючи ці переживання байдужим або навіть негативним ставленням до навчання. Через низьку мотивацію їм необхідна більша підтримка та допомога у створенні плану досягнення мети та її здійснення.

Працюючи з ними, необхідно розбивати цілі на більш конкретні завдання, спільно плануючи кожен крок. На початковому етапі можна займатися їх вирішенням спільно з коучем, оскільки ентузіазм неуспішного учня може досить швидко згаснути, навіть якщо він прийняв план і налаштувався на його виконання.

Коучинг у школі може проводитись спеціально підготовленими коучами, а також шкільними психологами, класними керівниками, кураторами й учителями, котрі були відповідно підготовлені. У деякому сенсі коучі в школі можуть брати на себе функції наставника. Наставництво – більш широка форма діяльності, ніж коучинг. Наставник обіймає вищу посаду, ніж відома ним людина, тому вона може слугувати моделлю, орієнтиром для відомого.

Як писав Дейвід Клаттербак, наставник – це людина, котра володіє досвідом, готова поділитися своїми знаннями з менш досвідченими людьми в атмосфері взаємної довіри. Він, як і коуч, допомагає учню розкрити свої можливості і як власне наставник забезпечує йому емоційну

підтримку. Він допомагає учню осмислити помилки, подолати спади в процесі досягнення цілей, укріплювати мотивацію й упевеність у собі, формувати й підтримувати позитивне ставлення до навчальної діяльності. Для того щоб успішно виконувати свої функції, шкільний коуч (наставник) повинен уміти будувати довірливі стосунки з учнями, допомагати їм у розвитку самосвідомості й усвідомленні своїх сильних та слабких сторін [6, с. 103].

У деяких країнах вже визнали необхідність введення в школі посади громадського наставника. Так, наприклад, в Англії наприкінці ХХ ст. було прийнято програму з громадського наставництва учнів державних закладів освіти. Основне завдання цієї програми полягало в тому, щоб забезпечити кожній дитині шкільного віку можливість звертатися до наставника за допомогою задля максимально ефективного здійснення навчальної діяльності [7].

Першим ключовим елементом у коучингу є усвідомлення, котре стає результатом посиленої уваги, концентрації та чіткості. Якщо звернутися на мить до Оксфордського словника, то усвідомлення означає розуміння, наявність знань, не ігнорування. Більш виточене визначення надає Вебстерський тлумачний словник англійської мови, у котрому усвідомлення означає знання, набуте через уважне спостереження та витлумачення того, що людина бачить, чує, відчуває і т. д. як наші зір та слух можуть бути гарними чи поганими, так і усвідомлення має кілька ступенів. Але, як вважає ..., на відміну від зору й слуху, для яких нормальний рівень – це гарна ознака, для щоденного усвідомлення це буде поганою ознакою. За допомогою збільшувального скла або підсилювача звуку зір і слух можуть наблизитися до норми. Так само може значно підвищити й усвідомлення за допомогою посиленої уваги й практики. Підвищене усвідомлення прояснить сприйняття наче збільшувальне скло.

Усвідомлення – це не лише необхідність дивитися й слухати на робочому місці. Усвідомлення – це здатність відбирати та ясно сприймати релевантні факти й інформацію, визначаючи її важливість. Ця здатність вбирає в себе розуміння систем, взаємозв'язки фактів та людей і, безумовно, якоюсь мірою психології. Усвідомлення містить й самоусвідомлення: зокрема, визначення того, як емоції та бажання самої людини мають вплив на її сприйняття й коли.

Коучинг може вважатися здійсненим тільки в тому випадку, якщо учень доходить до щирого усвідомлення необхідності навчальної діяльності для досягнення своїх особистих цілей. Завдання вчителя-коуча – допомогти йому прийти до цього усвідомлення. Як зазначають Парслоу та Рей, „ви не можете нікого нічому навчити, перш ніж людина сама цього не захоче; ви можете привести коня на водопій, але не зможете примусити його пити воду!” [1, р. 172]. Надзвичайно важливо, щоб учень під час спільної роботи з коучем міг визначити свої особисті цілі, прийти до розуміння того, для чого йому необхідне навчання.

Якісний коучинг – це навички, можливо, навіть мистецтво, що потребує глибокого розуміння та великої практики, необхідної для найповнішого розкриття його надзвичайних можливостей.

Як відомо, покарання викликає лише захисну реакцію, котра погіршує усвідомлення. Для успішного досягнення своїх цілей необхідна підтримка й визнання успіхів учня з боку всього класу, колективу вчителів і батьків.

Навчання може вважатися ефективним лише у випадку, якщо учень приймає на себе відповідальність за його результати. У цьому випадку планування процесу коучингу (досягнення мети) та укладання його плану є дуже корисним. До цього плану необхідно включити відповіді на основні запитання коучингу: „Що саме необхідно досягти?“, „Як це конкретно буде виглядати?“, „Навіщо це потрібно?“, „Як ви дізнаєтесь про те, що досягли бажаного?“, „Коли почнеться цей процес?“, „Коли цей процес буде завершено?“, „Що конкретно слід робити?“, „Які можливі перешкоди на цьому шляху?“ і т. д.

Сутність коучингу полягає не стільки в тому, як це робиться, скільки в тому, що саме робиться. Багато в чому успішність коучингу зумовлена взаємною підтримкою коуча та його підопічним, а також засобами і стилем спілкування, що ними використовується. Факти, котрі засвоюються учнем, походять від нього самого, а не від коуча-викладача, роль якого лише стимулювати пізнавальну діяльність учня. Тому, безумовно, кінцевою метою процесу коучингу є підвищення ефективності виконання навчального завдання.

Сьогодні зароджується ера коучингу, і чимало осіб вже починають це розуміти. Високопрофесійний вчитель-коуч – це людина освічена, з достатнім життєвим досвідом, емоційно компетентна. Її вирізняють здатність до самоорганізації, лідерські якості, уміння мотивувати учнів, вселяючи в нього впевненість та готовність до реалізації планів. Учителі, котрі володіють навичками коучингу, дійсно змінюють життя учнів на краще. Перспективним було б дослідити методологічні принципи використання коучингу в навчанні іноземної мови для учнів середніх шкіл та студентів вищих навчальних закладів. Теоретичний аналіз та практична розробка таких принципів зробили б метод коучингу більш доступним в освітньому контексті.

Список використаної літератури

- 1. Парслоу Э.** Коучинг в обучении. Практические методы и техники / Э. Парслоу, М. Рей. – СПб. : Питер, 2003. – 204 с.
- 2. Данилюк А. Я.** Принципы модернизации педагогического образования / А. Я. Данилюк // Педагогика. – 2010. – № 5. – С. 37 – 46.
- 3. Бим-Бад Б. М.** Аксиомы педагогики / Б. М. Бим-Бад // Педагогика. – 2010. – № 3. – С. 15 – 20.
- 4. Mayo A.** The Power of Learning: A Guide to Gaining Competitive Advantage / Andrew Mayo, Elizabeth Lank. – London : IPD, 1994. – 325 p.
- 5. Кривцова С. В.** Подросток на перекрестке эпох / С. В. Кривцова. – М. : Генезис, 1997. – 280 с.
- 6. Clutterbuck D.** Techniques

for Coaching and Mentoring / D. Clutterbuck, D. Megginson. – Sheffield Hall University Press.– 224 p. 7. **Зырянова Н. М.** Коучинг в обучении подростков [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pro-psixology.ru-kouching-v-obuchenii-podrostkov.html>.

Степикіна Т. В. Метод коучингу в системі шкільної освіти

У статті розкривається сутність інноваційного методу коучингу як продуктивного й раціонального засобу організації навчальної діяльності учнів середньої школи. Автор докладно розглядає нове поняття від етимологічного аналізу до нових значень, що закріпилися у сфері освіти. Обґрунтовується, що метод коучингу повинен посісти гідне місце серед інших новітніх педагогічних технологій як ефективний засіб підвищення мотивації і, як наслідок, свідомого навчання.

Ключові слова: коучинг, коуч, навчальна діяльність, мотивація.

Степыкина Т. В. Метод коучинга в школьном образовании

В статье рассматривается сущность инновационного метода „коучинга” как продуктивного и рационального способа организации учебной деятельности. Автор подробно рассматривает новое понятие от этимологии до новых значений в сфере образования. Обосновывается, что метод коучинга должен занять достойное место среди других новейших педагогических технологий как эффективный способ повышения мотивации и, как следствие, средство осознанного обучения.

Ключевые слова: коучинг, коуч, учебная деятельность, мотивация.

Stepykina T. V. Coaching as a Teaching Method at School

The article deals with the innovative method of „coaching” that has proved to be a productive and rational means for studying process management. The author in details considers the etymology of the term as well as the connotations in the area of education. It is grounded that this method should take a dignifying place among other newest teaching technologies due to its effectiveness for raising students` motivation. It goes without saying that a raised motivation leads to a realized studying process.

Key words: coaching, a coach, studying process, motivation.

Стаття надійшла до редакції 28.08.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.